

**“КОД УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ –
РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ...”**

Ніла Зборовська

“Код української літератури – розбудова національної державності...” У задзеркаллі цієї концептуальної тези дисертаційного дослідження Ніли Зборовської починаєш усвідомлювати її смерть символічно – вона помирає 24 серпня в День Незалежності України.

Розгорнувши власний дослідницький проект психоісторії української літератури, Н. Зборовська проявила себе літературознавцем-новатором. Думаю, якби доля склалася інакше, то, напевно, її психоаналітичний код як науковця і письменниці сприймався б крізь призму християнської віри. Бо з незапам'ятних часів наших зустрічей вона зізнавалася, що перед Різдом Христовим і Великоднем завжди натхненно перечитувала всю

Біблію і мала намір написати роман про Ісуса Христа. Була турботливою, щирою, життєрадісною, відкритою до світу, але під час Великого посту неохоче відповідала на телефонні дзвінки.

У цьому безсловесному оркестрі емоцій, стриманості почуттів, задушевному просвітлінні починаєш усвідомлювати духовно-інтелектуальну глибину дослідниці. У неї було багато творчих задумів. Один із них – наше спільне створення психоаналітичної школи в літературознавстві. У наукових колах чомусь сформувався штучний імідж Н. Зборовської як феміністки, проти якого вона боролася і не раз потерпала за свої сміливі висловлювання. Адже, на її глибоке переконання, фемінізм під маскою “рівноправності” – це деструктивне соціальне явище, що суперечить самій природі людини, бо спрямоване не на гармонію жіночої і чоловічої сутності, а на перебування вічного антагонізму один до одного. Зрештою, і психоаналітична концепція Ніли Зборовської, що проголошує відродження українського національного коду маскулінної мужності, опозиціонує поглядам фемінізму.

З логіки міркувань варто наголосити й на іншому: певні висловлення дослідниці є свідченням дивовижної стійкості віри і тихої любові до Батьківщини. Так, поема “Енеїда” Івана Котляревського, на її думку, містить приховану “параноїдно-шизоїдну позицію материнського коду”, а українізація троянського героїчного епосу у формі гри – це “символічний сюжет відродження українського суб’єкта під гнітом Російської імперії в материнському лоні європейського світу, де українська свідомість актуалізує генетичну пам’ять про апокаліпсис Трої, символічно пов’язуючи її з апокаліпсисом Запорізької Січі й апокаліпсисом України загалом” [1, 71]. Закономірно, що на тлі “колоніально-психологічного комплексу матері” ця фатальна історична подія символічно з’являється і в творчості Лесі Українки, зокрема в драматичній поемі “Кассандра”.

На відміну від інших письменників творчість Тараса Шевченка розглядається дослідницею крізь призму внутрішнього співпереживання мужнього синівського Еґо “щодо сплюндрованого материнського тіла України” [1, 77]. Поет, як добрий лікар-психоаналітик, проникаючи у сферу колективного несвідомого, простягає руку допомоги своєму знедоленому народові. У цьому – геніальність Великого Кобзаря! Психосемантичний зміст трансформації лібідо митця відсилає нас до юнгівського розуміння потужної творчої енергії. За глибоким переконанням

Н. Зборовської, апогеєм національного пошуку “батьківського коду мужності” в українській літературі є творчість Івана Франка, зокрема його пророча поема “Мойсей”.

“У 1991 році антиколоніальна психоісторія, – слушно зауважує дослідниця, – офіційно завершилася з проголошенням української державності. Однак офіційне проголошення державності не означає духовної державності, адже національний характер зберігає в собі потужну психологічну колоніальну спадщину” [1, 495]. Йдеться про те, що потрібно за допомогою класичного психоаналізу відновити енергетику державотворчої зрілості і духовного здоров'я українського народу. Бо, “як показує психоісторія української літератури, національний характер виявляє себе через різновиди мазохізму від його нижчої до вищої форми” [1, 470].

Ця засаднича думка Н. Зборовської підтверджена українською етнопсихологією. Ще М. Костомаров у “Книзі биття українського народу” та в “Двох руських народностях” підмітив, що наш народ через власну перечуленість і любов до природи з симпатією ставився навіть до своїх історичних ворогів. Згадаймо хоча б слова з гімну України – “Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці...”, де на несвідомому рівні у зменшувально-пестливій формі слова “вороженьки” проявляється любов українського народу до своїх неприятелів. Певні настрої межують також із пасивною мрійливістю, вірою в автоматичність поступу бажань. Бо “роса на сонці” щезає сама собою. Це природний процес, до якого не потрібно докладати жодних зусиль. Українська неагресивність, пацифізм, внутрішнє відчуття обов'язку “любити ближнього” випливають із інтровертизму національної свідомості, яка сформувалася ще за часів елліністичної культури, під впливом східного візантійського християнства. Звідси і заповіт Володимира Мономаха: “не вбивати ні невинного, ні винного, навіть коли заслужить на смерть – не губить душі жодного християнина” [цит. за: 2, 53].

Утім наш північний сусід з деструктивною перебудовою релігійного світогляду, за спостереженням Ніли Зборовської, “одержимий комплексом символічного боговбивства” [1, 495], імперськими амбіціями й масовим психозом, що історично проявився в революціях та перевороті 1917 року в Російській імперії. Звідси – несприйняття на радянських теренах класичного психоаналізу Зигмунда Фрейда, з його проникненням в підземелля людської деструктивності. Дослідниця доходить слушних висновків: “Поєднання української літератури з класичним психоаналізом дає змогу розкодувати приховану національну стратегію фрейдизму і розпочати розбудову психоаналітичної теорії на основі розрізнення імперського і національного суб'єктів у дзеркалі психоісторій літератур”.

У приватній розмові з Н. Зборовською про долю України ми зійшлися думкою, що складному, парадоксальному феномену нашого історичного державобудування можна протиставити інший – римський: місто лукуллових оргій, гладіаторів і рабів. Створена римлянами імперія проіснувала на землі найдовше. Її грандіозні успіхи і велич викликали захоплення й заздрість багатьох політиків. У сиву давнину старі мудреці говорили, що в неї є інша, потаємна назва, яку можна прочитати по-східному – справа наліво. І тоді слово Рома (Рим) звучатиме як Амор (Любов). Така гра слів містила глибокий підтекст, що якоюсь мірою виражав суть таємниці могутнього державного устрою Риму. Це велика любов до твердого закону, порядку, громадського обов'язку і дисципліни.

Пам'ятаю, як Ніла Зборовська усміхнулася і сказала: “Так, це код української літератури, розбудова національної державності...” Важко її слова назвати

ідейним поштовхом чи патріотизмом, бо в мовчаннях слів, уламках несповнених надій і сподівань крилося щось більше і глибше.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зборовська Н.* Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури / Монографія. – Київ: Академвидав, 2006.
2. *Янів В.* Нариси до історії української етнопсихології. – Мюнхен: Український Вільний університет, 1993.

Отримано 31 жовтня 2018 р.

м. Львів

Галина Сиваченко

ТАМАРА ДЕНИСОВА-КОМПАРАТИВІСТ: ПЕРЕДУМОВИ І ДОСЛІДИ

Тамара Денисова

Колись російський письменник і філософ В. Розанов зазначив, що у старості все стає непотрібним і нецікавим. Часто ці слова бувають слушними, тільки не стосовно Тамари Наумівни Денисової (1934 – 2015), якій до самої смерті були цікавими дуже багато речей. Траєкторія її еволюції як ученого-літературознавця, що проходила від теорії роману до компаративістики, від досліджень феноменів американської літератури доби реалізму та модернізму до проблем постмодернізму, мультикультуралізму, явищ українсько-американської літератури – цілком природна й логічна. Одне тягнуло за собою інше, вимагало розширення, виходу за межі. Загалом же всі дороги неминуче виводили

її до актуальної проблеми “історії літератури” як дуже важливого явища не лише академічної науки, а й культури загалом – її пам’яті, її осмислення, її систематизації.

У ситуації кризи жанру історії літератури, коли теоретики за кордоном визнали його вичерпаність, Т. Денисова розробила принципи культурно-цивілізаційного підходу до вивчення поступу американського письменства, що стали методологічною основою її авторської праці-посібника “Історія американської літератури ХХ століття”, а також концепції викладання зарубіжної літератури в середній і вищій школі, чому академічна дослідниця присвятила чимало часу й доклала до цієї справи багато зусиль.

Починала Т. Денисова як теоретик роману, спираючись на досвід багатьох національних літератур, зокрема й української. Очевидно, уже тоді закладалися компаративістичні підходи в аналізі композиції різних творів. По-справжньому їй довелося приділити увагу компаративістиці в процесі редагування 3-го тому 5-титомового видання “Українська література в загальнослов’янському і світовому літературному контексті” (1988), що для мене, якщо чесно, залишається загадкою й понині. Задумував цю працю Григорій Вервес, який страшенно любляв “преміальні” роботи, а то більше із прицілом на отримання звання члена-кореспондента тоді ще Академії наук Української РСР. Справа ця для Тамари Наумівни була новою й доволі складною. По-перше, ішлося про дуже великий, навіть із географічного та хронологічного боку, обсяг матеріалу: